

dogodile među mladima. Dobiveni su jasni indikatori koji upućuju da se ukupan društveni položaj mladih krajem devedesetih znatno promijenio u odnosu na komparabilno razdoblje (1986. i 1999.), a u nekim segmentima i pogoršao: porast nezaposlenosti, opadanje kvalitete svakodnevnog života i širenje potencijalno devijantnog ponašanja, što ukazuje da se tranzicijsko društvo pokazalo kao društvo naglašenog rizika i socijalne nesigurnosti. Postojeća individualizacija (povlačenje u privatnost i distanciranje od društvenih i političkih poslova) nije plod samo nepovoljnih društvenih okolnosti nego i pokazatelj procesa modernizacije znatnog dijela hrvatske mladeži, ali istodobno je na djelu i proces retradicionalizacije kod znatnog dijela hrvatske mladeži. Isto tako, pokazano je da mladi nisu homogena društvena grupa, što je inače osobina i svih većih društvenih grupa. Oni se znatno razlikuju s obzirom na pojedina socio-demografska obilježja, osobito s obzirom na stupanj obrazovanja, socioprofesionalni status, stupanj zrelosti, socijalno porijeklo, tip socijalizacije s obzirom na spolnu pripadnost, socijalni status, urbaniziranost uže sredine i razvijenost regije u kojoj žive. Ta ih sociokulturna i socio-strukturalna obilježja jasno diskriminiraju, što rezultira i njihovim diferenciranjem u prihvaćanju različitih vrijednosti i formiranja različitih sustava vrednota, kao i usvajanju različitih obrazaca ponašanja.

Knjiga grupe autora *Mladi uoči trećeg milenija* nastala je u kontekstu projekta *Društvene promjene i vrijednosti u Hrvatskoj* radenoga u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Knjiga je vrijedan doprinos boljem razumijevanju hrvatske društvene situacije, a osobito razumijevanju značajnog segmenta društva mladih. Ona daje sustavan uvid u hijerarhije i strukture vrijednosti mladih, koje su pratile društvene promjene što su se događale u Hrvatskoj. Od osobite je važnosti

primijenjeni komparativni pristup koji je omogućio da se utvrde razmjeri i prepoznata trend promjena koje su se u vezi s mladima dogodile u dva različita društvena konteksta – onoga iz sredine osamdesetih godina i ovoga tranzicijskog konteksta.

Ankica Marinović Bobinac

SOCIJALNA BUDUĆNOST HRVATSKE: KRŠĆANI, NACIJA, POLITIKA, EUROPA

Stjepan Baloban (ur.)

Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve/Glas Koncila, 2002., 228 str.

Ova knjiga sadrži: *Predgovor* (Stjepan Baloban), *Prigodom otvaranja socijalnih tribina Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK* (Josip Bozanić), *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti* (Siniša Zrinščak), *Socijalna budućnost Hrvatske: rad – supsidijarnost – solidarnost* (Stjepan Baloban), *Hrvatski katolički seniorat i "narodno jedinstvo" Srba, Hrvata i Slovenaca 1912–1918.* (Zlatko Matijević), *Odnos kršćana prema naciji: Crkva i nacionalni identitet 1941–2001.* (Franjo Šanjek), *Kršćanski identitet i politički angažman* (Špiro Marasović), *Može li se kršćanin baviti politikom?* (Anđelko Milardović), *Hrvatska na putu u europske integracije* (Ivan Devčić), *Nacionalni identitet i europske integracije* (Josip Jurčević), *Podaci o autorima, Popis korisnih knjiga i članaka o socijalnom nauku Crkve.*

U *Predgovoru* Stjepan Baloban govori o izazovima s kojima se Hrvatska suočava u 21. stoljeću i koji, osim naslijeđa rata,

kolektivističkog mentaliteta preostalog iz socijalizma, globalizacije i slabljenja socijalne države, obuhvaćaju i za Hrvatsku ključna neriješena pitanja: kršćanska egzistencija i angažman, odnos prema naciji i odnos katolika i Crkve prema nacionalnom pitanju, politička participacija i težnja Hrvatske za pridruživanjem europskim integracijama. Knjiga je nastala kao rezultat istoimenih socijalnih tribina koje je u Korizmi 2002. organizirao Centar HBK za promicanje socijalnog nauka Crkve. U pozdravnom govoru prigodom otvaranja socijalnih tribina zagrebački nadbiskup, Josip Bozanić, istaknuo je načela kojima se treba nadahnjivati u utiranju puta Hrvatske prema Europskoj uniji (dostojanstvo čovjeka, solidarnost, supsidijarnost i laicitet države što, međutim, ne znači izolaciju transcendentálnih vrednota iz javne sfere).

U svome prilogu Siniša Zrinščak promišlja o socijalnoj budućnosti Hrvatske kroz koordinate Hrvatske kao socijalne države, globalni društveni kontekst i socijalne reforme tranzicijskog razdoblja. U 2000. godini mirovine, zdravstvena i socijalna skrb, zajedno s drugim socijalnim davanjima, troškovima obrazovnog sustava i fiskalnim povlasticama, obuhvaćali su gotovo trećinu BDP-a koji je iznosio 4.230 USD *per capita*. Njezin BDP u 2000. iznosio je 87% BDP-a iz 1990., što je posljedica rata i tranzicije, relativno skromnih razvojnih mogućnosti, što uključuje i socijalnu potrošnju. Godine 1999. zaposleni u Hrvatskoj čine 40,9% stanovništva u radnoaktivnoj dobi, a godišnja stopa registrirane nezaposlenosti iznosi 19,1%, što opet govori o nepovoljnijem položaju Hrvatske u usporedbi s drugim tranzicijskim zemljama. Nepovoljnim ekonomskim kretanjima osobito su pogođeni mirovinski i zdravstveni sustav, kao najveći sustavi socijalne sigurnosti. Početkom 90-ih dolazi do velikog priljeva novih umirovljenika, a 2000. godine miro-

vinski troškovi čine 12,8% BDP-a, dok je u 2001. udjel prosječne mirovine u prosječnoj plaći iznosio 40,7%. Društvene nejednakosti u Hrvatskoj izrazito su velike, što je osobito vidljivo kroz pojam subjektivnog siromaštva. Glavni izvori nejednakosti su poduzetnički dohodak i zarade iz neformalnog sektora. Demografska slika Hrvatske također bilježi negativne trendove: prirodna depopulacija, demografsko starenje, izravne i neizravne socijalne i demografske posljedice Domovinskog rata i dr.

Arhitektura socijalnih država u Europi nakon Drugog svjetskog rata nastaje na bitnim zajedničkim pretpostavkama: zajedničko negativno povijesno iskustvo, politička privrženost ideji nacionalne i društvene solidarnosti, politički konsenzus o djelovanju države u ekonomiji, postojanje pune ili veoma visoke zaposlenosti, te očuvanje tradicionalnih obitelji. Oko ovih pretpostavki sada se gubi konsenzus, dok najveće slaganje postoji oko utjecaja demografskih promjena na sustave socijalne sigurnosti. Rad postaje postfordistički fleksibilan s naglaskom na specijaliziranim industrijama. Socijalna politika orijentira se na osiguranje povećanog zapošljavanja, poduzetništvo i povećanje konkurentnosti gospodarstva (*workfare state* smjenjuje *welfare state*).

Socijalne reforme tranzicijskog razdoblja u Hrvatskoj Zrinščak dijeli u dva razdoblja: do 1997. i od 1998. dalje. Reforme prve etape uključuju *Socijalni program Vlade RH* iz 1993., "malu mirovinsku reformu" s promjenom načina indeksacije mirovina, *Zakon o radu* iz 1995. i *Zakon o zapošljavanju* iz 1996. Najveće promjene u tom razdoblju događaju se donošenjem *Nacionalnog programa demografskog razvika* iz 1996. godine. *Zakonom o mirovinskom osiguranju* iz 1998. predviđeno je provođenje "velike mirovinske reforme" s uvođenjem sustava mirovinskog osiguranja s tri stupa. *Zako-*

nom o doplatku za djecu iz 1999. pravo dječjeg doplatka prošireno je na djecu nezaposlenih roditelja, poljoprivrednika i obrtnika. Od 1998. na snazi je novi zakon o socijalnoj skrbi koji uvodi nove institute socijalne intervencije i omogućuje privatizaciju socijalnih usluga na načelu supsidijarnosti. Zdravstvenom reformom od 2002. uvedeno je dopunsko zdravstveno osiguranje. Na kraju svoga članka Zrinščak upućuje na primjer tranzicije Irske od siromašne i zaostale u jednu od najprosperitetnijih europskih zemalja.

Govoreći o socijalnoj budućnosti Hrvatske, Stjepan Baloban osobito se pozabavio trokutom *rad-supsidijarnost-solidarnost* kao faktorima prevladavanja društvenog pesimizma. U središtu toga trokuta nalazi se čovjek kao osoba. Osvrćući se na "socijalnu poruku" hrvatskih biskupa iz studenoga 2001., Baloban govori o dokumentu II. vatikanskog sabora "Gaudium et spes", na koji se biskupi u svojoj poruci oslanjaju, a koji inaugurira kršćansku zauzetost u svijetu kao program života i djelovanja kršćana. Govoreći o općepoznatim problemima hrvatskog društva (neisplačivanje ionako preniskih plaća radnicima, visoka nezaposlenost, demografska kriza i sl.), biskupi se obraćaju poglavito vjernicima, potičući ih na društveni angažman u rješavanju nabrojanih problema primjenom socijalnog nauka Crkve u praksi. U odnosu prema radu, ističe Baloban pozivajući se na sociologa J. Županova, potrebno je osloboditi se *egalitarnog sindroma* koji uključuje normu egalitarne raspodjele plaće, antipoduzetnički mentalitet, antiprofesionalizam, kao i naslijeđa totalitarizma s podređenošću pojedinca i društva birokratskom aparatu koji uništava subjektivnost društva. Pritom se poziva i na projekt *Europsko istraživanje vrednota* iz 1999., iz kojeg donosi rezultate istraživanja o odnosu hrvatskih ispitanika prema radu: preuzimanje odgovornosti za vlastite potrebe,

odnos nezaposlenih prema ponuđenom poslu, važnost natjecanja u radu, dobra plaća, mogućnost vlastite inicijative. Veoma je rašireno nepovjerenje u neke vitalne institucije suvremenoga hrvatskog društva (pravosudni sustav i medije). Supsidijarnost, kao podjela poslova i odgovornosti između više i niže društvene instance, veoma je važna za postojanje i jačanje povjerenja među društvenim akterima. Supsidijarnost je humanističko načelo poimanja čovjeka kao subjekta i protagonista preuzimanja odgovornosti za sebe, osnovnu društvenu grupu kojoj pripada, kao i za širu zajednicu. Ističe se i važnost "odgoja za supsidijarnost", što se u prvom redu treba njegovati u samoj Crkvi, kroz ispravno razumijevanje pojmova autonomije i kompetencije. Treću točku presijecanja Balobanova trokuta čini solidarnost kao moralna vrlina. Solidarnost je obveza jasnog i postojanog zauzimanja za opće dobro, što uključuje odgovornost svih društvenih aktera. U Hrvatskoj je razvijeniji osjećaj i praksa solidarnosti na osobnoj negoli na društvenoj razini, pa autor upozorava da je potrebno uvođenje solidarnosti na strukturalnoj razini da bi se riješili problemi poput zbrinjavanja prognanika, rješavanja problema nezaposlenosti i slično.

Zlatko Matijević govori o Hrvatskom katoličkom senioratu i "narodnom jedinstvu" Srba, Hrvata i Slovenaca u razdoblju 1912–1918. Katolički seniorat okupljao se oko *Riječkih novina*, smatrajući nužnošću spomenuto narodno jedinstvo, te je postao najutjecajnije u okviru Hrvatskoga katoličkog pokreta kao oblika organiziranja katoličkih svećenika i laika, u odnosu na pojavu liberalnog građanskog društva. U tim se previranjima ističe ličnost krčkog biskupa Antuna Mahnića koji brani ideju južnoslavenskog narodnog jedinstva jednako političkim i teološkim argumentima, što ga odvodi u jugoklerikalizam kojem se otvaraju vrata

propašću Austro-Ugarske Monarhije. Model nacije kao kulturne i etničke zajednice (njemački i srednjoeuropski model) ne pretpostavlja nužno postojanje vlastite nacionalne države, za razliku od modela nacije kao državne zajednice (francuski, zapadnoeuropski model). Matijević smatra da se Mahnićev koncept jugoslavenske nacije kao rezultata vjerskog i kulturnog ujedinjenja i nacionalnog stapanja, čemu je čak pripisan teološki argument “Božjeg nauma”, može nazvati *providencijalnim modelom*, za razliku od spomenutih modela (francuskog i njemačkog). Model je opovrgnut u oba jugoslavenska državna eksperimenta u 20. stoljeću, te uspostavom samostalne hrvatske nacionalne države na kraju 20. stoljeća.

U uvjetima zakašnjele nacionalne emancipacije malih naroda unutar Austro-Ugarske Monarhije, pod njemačkim utjecajem katolički se pokret širi i na teritorij Monarhije, a karakteristično je njegovo nastajanje “odozdo”, iz vjerničke baze. U hrvatskom narodnom preporodu 30-ih godina 19. stoljeća aktivno sudjeluje i znatan dio katoličkog svećenstva. Mnogi zagrebački sveučilištarci koji nakon kazne isključenja studiraju u Pragu, dolaze pod idejni utjecaj Tomáša Masaryka, te preko njih u hrvatski javni život početkom 20. stoljeća ulaze i elementi njegova protukatolicizma. Krčki biskup Mahnić prvi uočava nužnost organiziranja hrvatske sveučilišne katoličke mladeži. Godine 1903. on pokreće časopis *Hrvatska straža* koji je trebao braniti kršćanska načela u javnom životu. Ubrzo dolazi u sukob s liberalno orijentiranim glasilima koja ga optužuju za cijepanje narodnog jedinstva. Od 1913. pratimo razvoj Hrvatskog katoličkog pokreta preko konstituiranja Hrvatskog katoličkog seniorata u Ljubljani iste godine, čemu je prethodilo pokretanje *Riječkih novina* (1912.), koje su bile projugoslavenski orijentirane na rješavanje hrvatskoga nacionalnog pita-

nja. Godine 1914., nakon sarajevskog atentata, *Riječke novine* su zabranjene. S hrvatske strane dolazi do otrežnjenja od idealizacije jugoslavenskoga narodnog jedinstva, koje se sada shvaća kao proširena ideja velikosrpske hegemonije. Opterećenost kompleksom hrvatske nesposobnosti za stvaranje i održanje samostalne države nalazi svoj odjek i u *Svibanjskoj deklaraciji* Jugoslavenskog kluba u bečkom Carevinskom vijeću (1917.). Deklaracija dolazi pod udar kritike iz liberalnih redova (optužbe da se pod jugoslavenskom ideologijom krije vatikanska namjera pokatoličenja cijelog Balkana), kao i iz redova frankovaca (zamjera se da Deklaracija obezvređuje hrvatsko državno pravo).

Franjo Šanjek u svom prilogu govori o odnosu kršćana prema naciji, te o Crkvi i nacionalnom identitetu u razdoblju 1941.–2001. Poštivanje nacionalnih vrijednosti prepoznatljiva je komponenta hrvatskog katolicizma, smatra Šanjek, pa je Crkva u Hrvata shvaćena kao jedan od utemeljitelja moderne hrvatske nacije i države koja, osim toga, brine za participaciju Hrvata u stečevinama zapadne kršćanske civilizacije i kulture. U duhu II. vatikanskog koncila, Crkva zagovara ucjepljenje duhovnosti u procese i uvjete multikulturalizma i globalizacije, s težnjom učvršćenja duhovnog mentaliteta u procesima akulturacije i afirmacije kršćanskih vrednota u suvremenom društvu, ali i promičući slobode i prava čovjeka, te idejni pluralizam u uvjetima nekadašnjeg real socijalizma, otvarajući tako prostore za dijalog. U Domovinskom ratu veoma je važan pomiriteljski stav hrvatskih biskupa u skladu s evanđeoskim načelima, s pozivom da se poštuju prava drugih naroda, jednako kao i prava hrvatskog naroda na nezavisnost i samoopredjeljenje. U eri globalizacije kršćanstvo se pokazuje vitalnim, jer je nositelj univerzalizma koji je sposoban balansirati i njezine najnegativnije aspekte.

U tekstu Špire Marasovića o kršćanskom identitetu i političkom angažmanu kršćanina, osobito u demokratskim sustavima, raspravlja se o pitanju kako biti kršćanin *u* svijetu a ne biti *od* svijeta, pošto ga zapovijed djelotvorne ljubavi usmjerava na aktivizam a ne na bijeg od svijeta. U njegovu svjetovnom aktivizmu očituje se napetost između kršćanskog *biti* i *činiti* kroz odnos prema bližnjemu i prema društvenoj cjelini. Polazište njegova djelovanja mora biti kristocentrični personalizam, cilj opće dobro, te stručnost i odgovornost javnog djelovanja, pri čemu je bitna implementacija socijalnog nauka Crkve koji, međutim, predstavlja samo skup smjernica a ne konkretnih rješenja problema s kojima se kršćanin u svome javnom djelovanju susreće. Crkva u tom poštuje autonomiju svijeta i njegovih vrijednosti. Marasović smatra da se kršćanin u svome političkom angažmanu (koji je na neki način potreban svakome) mora osloniti na vlastitu kršćansku savjest, kao kriterij oblikovanja svoga identiteta i kao jedini oslonac za specifično kršćanski politički angažman.

Propitivanje kršćaninova bavljenja politikom nastavlja Anđelko Milardović, navodeći da se kršćanin u politici razlikuje od pripadnika drugih religijskih, ideoloških i svjetonazorskih krugova po unošenju vrijednosti iz kršćanske teološke etike u svoje djelovanje: dostojanstvo ljudske osobe, skrb za najugroženije društvene slojeve, vlast shvaćena ne kao vladanje već kao služenje društvu, poštivanje protivnika. Stav *fuga mundi* nije primjeren kršćaninu, već je političko djelovanje i neapstiniranje od politike upravo kršćaninova *dužnost*; štoviše, u demokratskom i laičkom društvu kršćani se osjećaju ugodno doprinoseći mu i ne prihvaćajući da njihova vjera bude potisnuta u privatnost, jer upravo vjera kršćaninu nalaže javni angažman. Odgovornost je tip racionalnog djelovanja temeljenog na eti-

čkoj i pravnoj obvezi (dužnosti). Zanimarivanje odgovornosti koju politička elita ima prema građanima, smatra Milardović, jedan je od bitnih sindroma hrvatskog društva. Kolonijalni mentalitet je također jedna od velikih zapreka socioekonomskom razvoju, pa autor ističe da upravo kršćanin mora unositi sastavnicu samopoštovanja u političko djelovanje. Političke stranke Milardović definira kao političke udruge građana radi borbe za vlast, organizacije vlade i vođenja društva. U hrvatskoj situaciji on zamjera političkim strankama dovodenje hrvatskog društva u poziciju taoca stranačkih interesa i hirova. Premda postoji nekoliko programski demokršćanskih stranaka, one nemaju političku težinu koju bi trebale imati s obzirom na broj deklariranih katolika u hrvatskom društvu. Milardović zaključuje da ispravan način bivanja kršćaninom u politici doprinosi rehabilitaciji politike, jer to podrazumijeva unošenje načela općeg dobra, pravednosti, solidarnosti i odgovornosti u političku arenu.

Riječki nadbiskup, Ivan Devčić, govori o Hrvatskoj na putu u europske integracije, što je sinonim za Europsku uniju kao metaintegraciju promatranu s mnogih motrišta: geografskog, povijesnog, kulturnog, pravnog, gospodarsko-socijalnog, političkog, nacionalnog, religioznog. S geografskog gledišta, izvan granica EU ostaju zemlje jugoistočne Europe, koje se odnedavna nazivaju "zapadnim Balkanom", zatim neke zemlje istočne Europe, te Norveška i Švicarska, koje za sada ne žele ući u EU. Izostavljanjem Hrvatske izvan EU, ostaje izvan EU i istočna obala Jadranskog mora koje najdublje zadire u europski kontinent. S povijesnog gledišta, EU je prva integracija na tlu Europe koja nije nastala prisilno, već upravo kako bi se spriječili budući ratovi na kontinentu, i kao takva predstavlja mirovni projekt zamišljen na demokratskoj osnovi trojice političara-vizionara: Nijemca K. Adenau-

era, Francuza R. Schumana i Talijana A. de Gasperija. Iz političke perspektive ostaje nejasno hoće li EU biti federacija ili konfederacija, s obzirom na dugu povijest nacionalnih država-članica, te izazov odnosa nacionalne države i metadržave. Ulaskom novih članica nastaju problemi solidarnosti i kompetencije: zaštita tržišta starih članica, privremeno isključivanje novih članica iz Schengenskog sustava, a opasnosti od nacionalne i kulturne asimilacije nastoji se doskočiti isključivanjem nacionalnog identiteta, kulture i odgoja iz kompetencije EU. Zajednička europska kultura služi kao model današnjem političko-ekonomskom ujedinjavanju Europe. Europska unija je bitno demokratska institucija, pošto sve njezine članice imaju demokratske ustave koji daju velik prostor pojedincu u oblikovanju vlastitoga privatnog i javnog života. Svijet rada, unatoč znakovima moralne nemoći, mnogo više uzima u obzir vrijednost ljudske osobe nego u ostalim dijelovima svijeta. Europska povelja temeljnih prava i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda predstavljaju kvalitativan skok u razvoju pravnog sustava, ali osobito je vrijedan doprinos shvaćanja da ljudska prava vrijede bezuvjetno i afirmiraju, prema F. Eckertu, čovjeka kao bogoliko biće, unatoč velikim propustima na području zaštite ljudskog života od začeca do prirodne smrti. U gospodarskom i socijalnom smislu danas je EU ekonomski sreden i razvijen prostor slobodne razmjene roba, usluga, znanja i ljudi, što je olakšano i uvođenjem eura. U odnosu na ostatak svijeta, europski sustav socijalne zaštite slabih i ugroženih (na tržištu rada) daleko je najrazvijeniji. Iz religiozne perspektive, EU se može promatrati kao izvorno kršćanski projekt; njezini idejni začetnici bili su svi redom kršćani-političari, ali to ne znači da je ona religiozna i kršćanska zajednica; sekularni i laicistički duh također joj je svojstven u velikoj mjeri kao areligioznoj instituciji,

te se za religiju zanima jedino ako su zakoni i praksa neke religiozne zajednice u suprotnosti s njezinim načelima. U takvim slučajevima vrijedi načelo da su zakoni EU iznad nacionalnih i religijskih zakona. O angažmanu europskih kršćana uvelike ovisi hoće li nova Europa prepoznati i priznati svoje kršćanske korijene. Europska unija istovremeno je i ideal i dinamički projekt obilježen krilaticom *tri više*, što obuhvaća demokraciju, djelotvornost i transparentnost. Put u Europsku uniju vodi preko temeljite društvene transformacije, što uključuje i implementaciju vrlo opsežnoga europskog zakonodavstva. Pored brojnih nepovoljnih okolnosti, članstvo u EU za Hrvatsku predstavlja ipak bitnu prednost, čak i u uvjetima ograničenog suvereniteta, jer omogućava aktivno sudjelovanje u donošenju odluka, a važno je spomenuti da je Hrvatska tijekom čitave svoje povijesti bila sastavni dio velikih europskih integracija, slijed koji je prekinut u posljednjih sedamdeset godina. Odgoda ulaska u EU za Hrvatsku znači odgodu nužnih reformi i transformacija, dok članstvo u EU ipak pruža višestruku sigurnost: ekonomsku, političku, pravnu, socijalnu, kao i veću zaštitu od presizanja multinacionalnih kompanija kojima se nacionalne države, a osobito male i nedovoljno razvijene zemlje poput Hrvatske, teško mogu oduprijeti.

Tematiku nacionalnog identiteta i europskih integracija razrađuje Josip Jurčević u svome izlaganju, osvrćući se na istupe hrvatskih javnih djelatnika u posljednjih deset godina, te upozorava na pretjerano glorificiranje EU i nerealnost očekivanja koja su se u tim istupima mogla zapaziti, dok se pokušaj objektivne diskusije teško probijao u javni prostor. Pritom je došlo do dodatne pasivizacije najšire javnosti, u smislu njezinog isključivanja od strane "nadzornika javnosti" iz procesa odlučivanja o zajedničkim nacionalnim interesima. U tekstu se dalje precizira pojam integracije kao povezivanja, spaja-

nja ili ujedinjavanja dijelova u cjelinu, pri čemu je za društvene znanosti važan naglasak na vremenskoj postupnosti procesa integriranja koji podrazumijeva složene i raznolike međudnose dijelova koji tendiraju stvaranju cjeline. Povijesne ili aktualne društvene integracije klasificiraju se prema analitičkim kriterijima, poput prevladavajućeg oblika integracija, opsega teritorija koji obuhvaćaju, načina provođenja i sl. Kulturološki i idejni oblici europskog integriranja uglavnom se odvijaju samoinicijativno i dobrovoljno, dok se ekonomske integracije ostvaruju pod vodstvom pojedinih država koje na taj način promoviraju vlastite interese, uz znatnu dozu prisile (ekonomske, vojne i političke). Političkim integracijama, kao najslabijima, često prethode ekonomske, kulturološke i idejne, ili su im poticaj i opravdanje (primjer prvobitne Europske (ekonomske) zajednice koja prerasta u Europsku uniju; integriranje komunističkih zemalja Europe u Varšavski pakt; južnoslavenska ideja koja nalazi svoje ostvarenje u obje Jugoslavije u 20. stoljeću). Kao najopsežniju prostornu i sadržajnu integraciju Europe u 20. stoljeću, autor navodi onu koju je izazvalo stvaranje Hitlerove Njemačke kao modela *Novog poretka*, s promjenama u načinu upravljanja državom, društvom, gospodarstvom i javnošću, koje se nisu odvijale samo pod njemačkom ekonomskom, političkom i vojnom prisilom već i samoinicijativnim prilagodbama koje su vršile vladajuće elite u mnogim drugim zemljama. Unutar-nji ustroj Europe u 20. stoljeću temelji se na nacionalnim državama, a taj izvorno europski model organiziranja društvenih zajednica proširio se i izvan Europe. Tako nacionalne države postaju gotovo jedinim oblikom suverenoorganiziranih društvenih zajednica a istovremeno i temeljnim kolektivnim subjektima suvremenog svijeta, a sukobi njihovih interesa uzrokuju svjetske ratove u 20. stoljeću, koji se na-

jintenzivnije vode upravo na europskom teritoriju. Tome treba pridodati i uspon SAD, kao i zemalja Dalekog istoka i Australije, hladnoratovsku razjedinjenost, pa Europa (kao sjedište svjetske moći s početka 20. stoljeća) u 21. stoljeće ulazi s upitnom samostalnošću i identitetom. Pitanje europskih integracija nameće se kao nužnost pred procesima propadanja. Integracije su otežane negativnim iskustvima iz prošlosti, a same institucije-nositeljice europskih integracija nastaju u vrijeme hladnoga rata, ili su čak bile funkciji njezine dezintegracije (EEZ, Vijeće Europe, NATO), a do danas nisu temeljito reformirane. Hrvatska pripada zapadnoeuropskom civilizacijskom krugu, a snažno je određena srednjoeuropskim i mediteranskim prostorom, što se očituje u njezinu kulturološkom, etnološkom i vjerskom naslijeđu, čemu treba dodati i devetostoljetno participiranje u više multinacionalnih državno-političkih tvorevina. Problemi danas nastaju oko razlike interesa između hrvatskih građana koji su, smatra Jurčević, psihološki već integrirani u Europsku uniju, i upravljačkih struktura hrvatske države. Na institucionalnoj razini integracije gotovo da i nema, a glavni razlog tome nije toliko u ekonomskoj i tehnološkoj nerazvijenosti koliko u nekvaliteti upravljačkog modela koji je na snazi u Hrvatskoj, a nastao je u uvjetima nagle i ratom otežane tranzicije s komunističkoga na demokratski model. Tako dobiven model karakterizira nedjelotvornost, neprilagodljivost, birokratiziranost, neodgovornost. Jurčević zaključuje da su upravljačke strukture u Hrvatskoj glavni protivnici institucionalnom uključivanju Hrvatske u EU, jer bi to uključivanje istovremeno bilo i njihov kraj. Hrvatski nacionalni interes nije dovesti Hrvatsku u Europsku uniju, već dovesti Europsku uniju u Hrvatsku.

Melaniya Strika